

2. Ігнатюк О. В. Аналіз підходів класифікації оперативно-розшукових заходів. Південноукраїнський правничий часопис. 2017. № 1. С. 109–115.

*Лозицький М.П., здобувач вищої освіти, факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

**Науковий керівник:**

*Волошина М.О., доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності, факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент*

## **ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ. СИСТЕМА ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ**

Забезпечення інформаційної безпеки та охорона власних секретів є одною з пріоритетних задач кожної держави. Так, у Німеччині система захисту державних секретів перетинається із загальною системою захисту значущих секретів у сфері промисловості й торгівлі (промислове шпигунство) та регулюється нормами низки законів, до яких відносяться: Кримінальний кодекс, Закон про боротьбу з недобросовісною конкуренцією, Постанова про боротьбу з підкупом не посадових осіб, Федеральний закон про охорону даних тощо. Удосконалення захисту державних секретів здійснюється за трьома напрямками: вдосконалення законодавства у сфері захисту державних секретів і секретів фірм; посилення органів контррозвідки та надання їм великих повноважень, у тому числі й у сфері захисту державних секретів; створення організацій “самодопомоги” в промисловості та розгортання їх діяльності. У Німеччині інформація з обмеженим доступом може мати три ступені секретності: “цілком таємно” (Streng Geheim); “таємно” (Geheim); “конфіденційно” (VS-Vertraulich). Відомості, які містять інформацію про проведення оперативно-розшукових заходів, належать до службової таємниці та охороняються відповідним законодавством. Відповідальність за порушення службової таємниці встановлена у 28 розділі Кримінального кодексу ФРН.

У Великій Британії існує закон з охорони державної таємниці, який має назву “Про державну таємницю” (Official Secrets Act). Згідно з чинним законодавством Великобританії інформація з обмеженим доступом може мати чотири ступені секретності: “цілком таємно” (Top Secret); “таємно” (Secret); “конфіденційно” (Confidential); “для службового користування”

(Restricted). У цьому законі конкретизовані формулювання складів злочинів, пов'язаних із розголошенням інформації, що охороняється, більш чітко подане визначення відомостей, які становлять державну таємницю, уточнені поняття збитків, що завдаються державі внаслідок розголошення тих чи інших відомостей.

У США система обмеження доступу до певних відомостей регулюється Указом Президента “Секретна інформація в сфері національної безпеки”, відповідно до якого в США існують три ступені секретності: “цілком таємно” (Top Secret), “таємно” (Secret) та “конфіденційно” (Confidential). Відповідно до Указу Президента США державні органи розробляють власні інструкції щодо роботи з державною таємницею [1].

В Україні вимоги щодо охорони секретної інформації поширюється на усі підприємства, організації, установи, окремих громадян України, які мають допуск й доступ до державної таємниці.

Відповідно до статті 20 Закону України “Про державну таємницю” державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації мають право провадити діяльність, пов'язану з державною таємницею, після надання їм Службою безпеки України спеціального дозволу на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею (далі – Спеціальний дозвіл) [2].

З часу проголошення незалежності України почалося формування системи захисту інформації, розроблення нормативно-правової бази.

Вітчизняні дослідники, які у своїх працях досліджували питання забезпечення охорони державної таємниці у сфері інформаційних відносин були: О.Г. Корченко, О.Є. Архипов, І.Т. Бородавко, В.П. Ворожко, І.І. Божков, А.С. Пашков. Серед наукових праць, які заклали фундаментальні теоретико-методологічні засади інформаційного забезпечення у сфері правоохоронної діяльності, необхідно назвати роботи І.В. Арістової, К.І. Белякова, Р.А. Калюжного, М.Я. Швеця, Є.Б. Кубка, В.А. Кормича, В.С. Цимбалюка, В.Д. Гавловського та інших [3, с. 177-178].

Відповідно до вимог Закону України «Про державну таємницю» віднесення інформації у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку до державної таємниці, зміни ступеня секретності цієї інформації та її розсекречування здійснює Державний експерт з питань таємниць [2].

Ученими були виявлені недоліки у критеріях і процедурі віднесення державним експертом з питань віднесення тієї чи іншої інформації до державної таємниці й оцінку шкоди національній безпеці у разі її розголошення.

Державним органом, який вперше прийняв на себе завдання захисту інформації, стала Служба безпеки України (далі - СБУ) [4]. Згідно пункту 7, ст. 24 Закону України «Про Службу безпеки України», СБУ повинна «брати участь у розробці і здійсненні відповідно до Закону України "Про державну

таємницю" та інших актів законодавства, заходів щодо забезпечення охорони державної таємниці та здійснення контролю за додержанням порядку обліку, зберігання і використання документів та інших матеріальних носіїв, що містять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, сприяти у порядку, передбаченому законодавством, підприємствам, установам, організаціям та підприємцям у збереженні комерційної таємниці, розголошення якої може завдати шкоди життєвоважливим інтересам України» [3, с. 179-182]. Служба безпеки України на підставі рішень державних експертів з питань таємниць формує Звід відомостей, що становлять державну таємницю. Зазначений Звід та зміни до нього набирають чинності з моменту опублікування в офіційних виданнях України.

Для кращого розуміння суті державної таємниці, слід розкрити дефініцію цього поняття. За ст. 1 Закону України «Про державну таємницю» державна таємниця – «вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою» [2].

Таким чином, до державної таємниці відноситься інформація у різних сферах діяльності, а саме: у сфері оборони, у сфері економіки, науки і техніки, у сфері зовнішніх відносин, у сфері державної безпеки та охорони правопорядку. Конкретні відомості можуть мати різний ступінь секретності, що визначає особливості доступу до таких відомостей. За ступенями секретності відомості можуть бути віднесені до категорії: «особливої важливості», «цілком таємно», «таємно». Конкретні дані відносяться до певної категорії відомостей, що містять державну таємницю, лише за умови, що їх розголошення завдаватиме шкоди інтересам національної безпеки України. При цьому слід зазначити, що законом заборонено відносити до державної таємниці будь-які відомості, якщо цим звужуються зміст і обсяг конституційних прав і свобод людини і громадянина, завдається шкода здоров'ю та безпеці населення.

Інформація вважається державною таємницею з часу опублікування Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, до якого включена ця інформація, чи зміни до нього у порядку, встановленому цим Законом.

Суттєвими ознаками державної таємниці є:

- 1) державна таємниця становить дуже важливу для держави інформацію;
- 2) розголошення державної таємниці може спричинити серйозну шкоду національній безпеці та інтересам держави;
- 3) перелік відомостей, які можуть бути віднесені до державної таємниці, закріплюється Законом України «Про державну таємницю»;

4) державна таємниця охороняється засобами адміністративної та кримінальної відповідальності;

5) для охорони державної таємниці створена система охорони державної таємниці [5].

Не відноситься до державної таємниці інформація:

- про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, про вплив товару (роботи, послуги) на життя та здоров'я людини;
- про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, які сталися або можуть статися і загрожують безпеці громадян;
- про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення;
- про факти порушень прав і свобод людини і громадянина;
- про незаконні дії державних органів, органів місцевого самоврядування та їх посадових і службових осіб;
- інша інформація, доступ до якої відповідно до законів та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, не може бути обмежено.

Вперше дефініцію поняття «система охорони державної таємниці» надав Божков І.І. у своїй науковій праці як комплекс організаційно-правових, інженерно-технічних, криптографічних та оперативно-розшукових заходів, спрямованих на запобігання розголошенню секретної інформації та втратам її матеріальних носіїв [6, с. 7-10]. Але, дана дефініція повністю аналогічна вже встановленому на законодавчому рівні поняттю охорони державної таємниці.

Архіпов О.Є. пропонує тлумачення системи охорони державної таємниці як «створеної у державі для забезпечення охорони державної таємниці відповідної системи, основною метою якої є запобігання розголошенню секретної інформації, недопущення втрат її матеріальних носіїв і використання цієї інформації на шкоду безпеці держави» [7, с. 62].

Проте більш чітке і повне визначення, на думку автора, представлено в роботі Пашкова А.С. Система охорони державної таємниці – організована державою сукупність суб'єктів, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею, повноваженнями яких, згідно законодавства України, є розробка і реалізація організаційно-правових, інженерно-технічних, криптографічних та оперативно-розшукових заходів спрямованих на запобігання розголошенню відомостей, що становлять державну таємницю [8].

Слід зазначити, що відповідно до законодавства України, за порушення режиму секретності встановлено дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність. У відповідності до Кримінального кодексу України (ст. 328) строк позбавлення волі за розголошення державної

таємниці може сягати 8 років. Тому, недбале та формальне ставлення до забезпечення режиму секретності є неприпустимим [9].

Викликає занепокоєння динаміка постійного зростання кількості кримінальних проваджень за статтею 328 Кримінального кодексу України – «Розголошення державної таємниці». Так, в 2014 році було обліковано 14 проваджень – найменший показник, в 2015 – 25, в 2016 – 28, в 2017 – вже 35, в 2018 – 34, а з початку 2019 – найбільша кількість – 45.

**Висновки.** З часу проголошення незалежності України почалося формування системи захисту інформації, розроблення нормативно-правової бази.

Система охорони державної таємниці (за Божковим) – це комплекс організаційно-правових, інженерно-технічних, криптографічних та оперативно-розшукових заходів, спрямованих на запобігання розголошенню секретної інформації та втратам її матеріальних носіїв.

Державна таємниця – це вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та визнані за законом державною таємницею і підлягають охороні державою.

На тлі сучасних соціально-політичних, економічних, євроінтеграційних процесів, постає серйозне вирішення завдань про забезпечення національної безпеки і оборони України через тотальне поширення фіктивної, недостовірної інформації і, найважливішим завданням перед органами влади є забезпечення інформаційної безпеки, зокрема охорона інформації, що містять державну таємницю.

Підсумовуючи зазначене, можна дійти висновку, що наразі державна таємниця розглядається як один із найважливіших видів інформації з обмеженим доступом, а розголошення її може призвести до породження нових загроз державній безпеці. Таким чином, охорона державної таємниці є однією із складових частин загальної системи забезпечення національної безпеки України. А подальший розвиток та постійне вдосконалення системи охорони державної таємниці та службової інформації забезпечуватиме адекватне і гнучке реагування на можливі загрози її безпеці.

---

1. Ковальов К.Є., Леонов Б.Д. «Забезпечення охорони державної та службової таємниці у сфері оперативно-розшукової діяльності за законодавством окремих держав: порівняльний аналіз». Журнал «Інформація і право» № 1(20). 2017, с.112-122.

2. Закон України «Про державну таємницю» від 21.01.1994 р. № 3855-ХІІ / Відомості Верховної Ради України, 1994, № 16, ст. 93.

3. Дрейс Ю.О. «Функціонування системи охорони державної таємниці в Україні: організаційно-правова структура, принципи та завдання».

Український Науковий журнал "Інформаційна безпека", 2014, т. 20, випуск 2, с. 176-184.

4. Закон України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 р. № 2229-ХІІ / Відомості Верховної Ради України, 1992, № 27, ст. 38.

5. [Електронний ресурс]:  
[https://pidruchniki.com/1513061645193/pravo/rezhim\\_derzhavnoyi\\_tayemnitsi](https://pidruchniki.com/1513061645193/pravo/rezhim_derzhavnoyi_tayemnitsi).

6. Божков І.І. Державна таємниця та система її охорони. Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні. №4. 2002. С.7-10 [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://pnzzi.kpi.ua/4/04\\_p7.pdf](http://pnzzi.kpi.ua/4/04_p7.pdf).

7. Оцінювання ефективності системи охорони державної таємниці: Монографія. О.Є. Архипов, І.Т. Бородавко, В.П. Ворожко. Київ. Вид-во НА СБ України, 2007. 62 с.

8. Пашков А.С. Загальні принципи охорони державної таємниці / Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Вип. №17. 2009.[Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Znpviknu/2009\\_17/vip17-29.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Znpviknu/2009_17/vip17-29.pdf).

9. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III / Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25, ст. 131.

*Матвієнко Є.І., здобувач вищої освіти факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

**Науковий керівник:**

*Телійчук В. Г., доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент*

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОНЛАЙН-ОБШУКУ ЯК РІЗНОВИДУ СЛІДЧИХ ДІЙ В РАМКАХ ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ**

Таємне проникнення до електронних інформаційних систем становить собою окремий вид негласних слідчих (розшукових) дій. Спеціальний статус цієї слідчої дії обумовлений тим, що завжди відбувається з втручанням у приватне спілкування, а тому вимагає додаткового обґрунтування при його